

fremlegge for Stortinget, som treffer den endelige avgjørelse.

Ved forskjellige leiligheter har jeg søkt å gi uttrykk for den takk vi alle skylder befal og mannskap i vår hær, vår marine og vårt flyvåpen. Jeg vil også i denne sal ha sagt at alle de som kjempet i luften, på sjøen og på landjorden, alle de som i lange år har trenet og ventet, alle de som bak sine skrivebord har knyttet trådene sammen og holdt maskineriet i gang, – de har alle gjort seg fortjent av sitt fedreland.

Presidenten: Presidenten foreslår at forsvarsministerens redegjørelse utlegges til behandling i et senere møte.

Votering:

Presidentens forslag bifaltes enstemmig.

Protokollen ble deretter opplest uten å foranledige noen bemerkning.

Presidenten: Forlanger noen ordet før dette møte heves?

Mustad: Det er et spørsmål som jeg vil bringe fram, men da jeg har vært i tvil om det burde tas opp i et offentlig møte, vil jeg få lov til å nevne det her. Fra mange hold, og bl.a. fra fremtredende sakkyndig hold, er det hevdet at viktige bestemmelser i de av den forrige regjering utferdige provisoriske anordninger ikke har grunnlovsmessig hjemmel eller er i strid med Grunnloven. Videre er det gjort innvendinger mot Justisdepartementets fortolkning av Grunnlovens § 17 om forståelsen av uttrykket «neste storting». Det synes å være tungtveiende grunner som er anført til fordel for disse påstander. Hvorom allting er, saken er av en så vidtrekkende prinsipiell karakter at den ikke egner seg for å avgjøres ved et stilltiende samtykke eller underhånden. Stortinget eller odelsting og lagting burde ved en uttrykkelig beslutning ha fastslått hvilken praksis som skulle befølges, eventuelt hvilke anordninger som skulle realitetsbehandles og hvilke som skulle bekreftes i den foreliggende form inntil videre.

Slik som det hele ligger an, er jeg klar over at det er nytteløst å komme nærmere inn på saken, men da det er å frykte for at en feilaktig praksis kan medføre alvorlige rettslige og konstitusjonelle konsekvenser, har jeg ønsket å gi uttrykk for min oppfatning. I virkeligheten har Stortinget eller dets avdelinger hittil ikke hatt anledning til å ta standpunkt til denne sak.

Statsråd Torp: Det er holdt i så generelle vendinger det som representanten hr. Mustad sa, at det ville være av en viss interesse å vite om det knytter seg til denne redegjørelse som er gitt, eller om det er andre ting som det er siktet på. Det er bare sagt at viktige bestemmelser som var utformet av den tidligere regjering, ikke hadde grunnlovsmessig hjemmel.

Presidenten: Det er ikke fremsatt noe forslag. Presidenten skal spørre representanten hr. Mustad om han akter å fremsette noe forslag.

Mustad: Nei. Jeg kan kanskje få komme med et kort svar til statsråd Torp. – I anledning av forsvarsministerens uttalelse kan jeg opplyse at min bemerkning ikke gjaldt den redegjørelse forsvarsministeren har gitt. Den knytter seg til henvendelser som er kommet til Stortinget, bl.a. fra 3 professorer ved Universitetet.

Protokollen ble deretter opplest uten å foranledige noen bemerkning.

Møtet hevet kl. 18,15.

Møte for lukkede dører
torsdag den 12 juli 1945 kl. 10.
President: Mønsen.

Etter forslag av presidenten besluttet enstemmig:

1. Møtet blir å holde for lukkede dører.
2. Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer gis adgang til møtet.

Dagsorden:

Forsvarsministerens redegjørelse av 10 juli 1945.

T. Sverdrup: Jeg vil begynne med å si at det har gledet meg som gammel forsvarsvenn å se hvor meget vårt forsvar har kunnet utrette i denne tid vi nå har gjennomlevet, på tross av de vanskeligheter som det har arbeidet under, og på tross av at man praktisk talt måtte begynne på nytt fra den dag man kom til England, uten materiell og uten personell og uten organisasjon i det hele tatt. Men etter å ha hørt på forsvarsministerens redegjørelse og nå ha hatt anledning til å lese den, er jeg kommet til det resultat at fasit for marinens vedkommende vel må være den, at marinen i dag praktisk talt ikke eier et fartøy. Den har noen

gamle fra før krigen med i retur, og disse var jo dårlige allerede den gang krigen begynte. Vi er altså i den situasjon 6 måneder etter at krigen er slutt, så vidt jeg forstår, at vårt fartøysmateriell er lik null. Det har jo kanskje ennå sterkere vært uttalt fra representanten Wrights side i et tidligere hemmelig møte, at han var av den oppfatning, men jeg gjentar det her, fordi jeg mener det må danne utgangspunktet for de betraktninger som jeg i denne utvikling har lyst til å gjøre.

Det ville være interessant å høre den ærede forsvarsministers mening om hvorledes man har tenkt seg at Marinen for det første i den første overgangstid skal kunne skaffe seg noe materiell, og for det annet om der er noen utsikter til at de også fremover kan skaffe seg passende materiell. Jeg hadde da tenkt å spørre om der ikke var en mulighet for at noe at det materiell vi nå har utlånt av engelskmennene, kan overtas som eiendom av den norske stat og tildeles Marinen. Likeledes vil jeg spørre om det har vært tenkt på om det var en mulighet for at vi kunne få noe at det materiell tyskerne har etterlatt seg her i Norge, eller av det materiell som forefinnes i Tyskland etter kapitulasjonen. Og jeg går ennå et skritt videre: om man kanskje må være frempå og forsøke om man den dag Japan er nedkjempet, der skulle finne noe passende materiell for vår marine. Saken er nemlig den etter min oppfatning, at man må benytte anledningen nå når dette materiell ennå forefinnes, for høyst sannsynlig vil der bli gått frem noe i likhet med etter forrige verdenskrig, at de store makter beslutter at det de ikke har bruk for, det hugger de opp og lar forsvinne. Jeg har ingen som helst oversikt over hva slags eller hvor meget materiell tyskerne etterlot seg her i norske havner da de kapitulerte, men noe av verdi er det vel en mulighet for at det er.

Så var det spørsmålet om hvordan skal ordningen av vårt forsvar være fremover i tiden. Jeg ser at forsvarsministeren i sin redegjørelse gjør oppmerksom på at der foreligger en utredning om dette tema i form av en prinsipp-proposisjon, om man så kan kalle det. Nå forstår jeg naturligvis at det kan være vanskelig i dag å meddele Stortinget noe om disse ting, da kanskje saken for så vidt ikke er kommet så langt at den har tatt endelige former, men jeg vil be om at vi, når vi igjen møtes til et senere møte i dette storting utover høsten, må kunne få litt nærmere greie på hvordan man har tenkt seg vårt forsvar ordnet etter krigen.

Så vil jeg gjerne si noen ord om personellspørsmålet i øyeblikket. Vi ser jo at hittil har iallfall vi, som ikke er innviet, fått inntrykk av at det nesten er et virvar med hensyn til per-

sonellets uniformer o.s.v. Vi har våre egne styrker fra England klædt i engelske uniformer, vi har styrker klædt i svenske uniformer, vi har Milorg delvis klædt uniformer og delvis i sivil med bånd, og jeg tror ennå mange – hjelpepoliti i halvt militær og halvt politiuniform. Det er et virvar, som man vel så snart som det er mulighet for å skaffe uniformer, bør søke å komme ut av. Jeg vil i den anledning spørre – jeg har jo sett flere idéer fremført omkring disse ting – om der er truffet en alminnelig ordning om hvem der i dag skal tjenestgjøre. Skal det være ordinære styrker som utkalles på ordinær vis og settes opp på ordinær måte, eller ønsker man fortrinnsvis å basere seg på frivillige styrker? Jeg skjønner jo at hensynet til Milorg, som jo har utrettet et ualminnelig godt arbeide i denne tid, vil tilsi at resultatet for enkelte av disse folk på grunn av deres arbeide og deres lange fravær hjemmefra, vil bli at de må tas inn i de styrker som skal fungere fremover, inntil vi kommer over på helt fredelig basis. Men jeg har sett det har vært nevnt at man skulle sette opp disse i spesielt organiserte avdelinger under ledelse av deres eget befal som hittil. Nå er jeg sterkt i tvil om dette befal, hvis det ikke på forhånd har militær utdannelse, vil kunne makte å få det ut av disse avdelinger som man ellers kunne få, hvis de ble satt under alminnelig militær kommando. Jeg tror man med hensyn på dette hurtigst mulig bør søke å komme over til normale forhold, slik at man har en garanti for at disse tropper også får riktig militærutdannelse, og at den tid de tjenestgjør, kan godskrives dem helt på deres verneplikt. – Jeg har forstått at de alminnelige Milorg.-organisasjoner som vi ser i sivil på gatene, skal opphøre den 15 ds., så forsåvidt er vel det kapittel slutt dermed. Men jeg vil spørre: Er det meningen at den militære organisasjon av disse folk fortsatt skal eksistere parallelt med Forsvarsdepartementets institusjoner, eller er det meningen at den helt skal gå over til Forsvarsdepartementet?

Så var det en side av saken i forbindelse med personellet, som jeg også gjerne vil berøre. Det var at de av disse folk som nå i lenger tid har vært ute av sitt ordinære sivile arbeid, som igjen måtte ønske å komme tilbake til sitt sivile arbeid og kanskje er redd for å forspille sin sjanse til å beholde dette arbeid på grunn av sitt lange fravær, – den må det tas tilstrekkelig hensyn til når man veier hvem der eventuelt kan unnværes, og hvem der eventuelt må bli. Der står det for meg sådan, at de mennesker som nå blir utkalt, må være de som først og fremst blir inne, og at de som har vært lengst tid borte fra sine hjem og sitt arbeid, må være de som er preferert til å bli fri-

tatt forsåvidt man har for mange folk. Så vidt jeg kan forstå, skulle det ikke være vanskelig å skaffe folk nok, og man ser jo også at man får frivillige nok, således at iallfall alle de som har ydet store offer nå, som har vært lenge borte fra sitt arbeid, må kunne vente å komme tilbake igjen. Mange av dem er jo også ansatt i meget livsviktige bedrifter her i landet, som hele vårt samfunnsliv er avhengig av.

Så vil jeg til slutt be om at disse ting som vi behandler i dag, etter skjønnsomt utvalg av presidentskapet må komme til offentlighetens kunnskap. Det er stor interesse for disse spørsmål blant den almene mann, og han har hittil levd i et mørke omkring det, og jeg mener at almenheten har krav på å få nærmere rede på situasjonen om vårt forsvar.

Sven Nielsen: Der kunne naturligvis være mange ting å si og mange spørsmål å stille i forbindelse med forsvarsministerens redegjørelse, men jeg vet ikke om det tjener noen interesse å ta opp en diskusjon på bred basis om disse spørsmål på dette tidspunkt. Den redegjørelse som forsvarsministeren har gitt, er i likhet med de redegjørelser som tidligere er gitt av statsministeren, av utenriksministeren og av finansministeren, *foreløpig*, og der vil senere bli avgitt utførlige skriftlige rapporter fra de forskjellige departementer. Det vil formentlig være mest hensiktsmessig å avvete disse rapporter før de respektive spørsmål tas opp til drøftelse her i Stortinget, hva enten det måtte bli dette storting eller det neste. Men det som etter min mening i dag har mer aktuell interesse, det er organisasjonen av vårt fremtidige forsvar og de forføyninger som jeg mener må iverksettes straks, inntil spørsmålet om vårt fremtidige forsvar er endelig avgjort.

Jeg nevnte i mitt innlegg under debatten om Regjeringens erklæring forleden dag at det etter min mening burde nedsettes en representativ og allsidig kommisjon eller komité – hva man vil kalle det – til å trekke opp linjene for vår fremtidige forsvarsordning. Komiteen bør oppnevnes av Stortinget, og den bør bestå av såvel sivile som militære, og den må ha adgang til å skaffe seg all den sakkyn-dige bistand som den måtte finne nødvendig. Denne gang må det ikke bli noe lappverk. Jeg er på det rene med at det vil ta tid før det kan ligge ferdig et solid underbygget forslag til forsvarsordning fra en slik komite, men komiteen får ta den tid som den trenger fremfor å komme med et hastverksarbeid denne gang. Jeg hører såvisst ikke til dem som tror på noen evig fred, men jeg tror vi må ha lov til å være iallfall så optimistiske at vi kan tro at etter denne krig får vi såpass pusterom at vi får tid

til å bygge opp et forsvar før neste krig, hvis vi selv har *viljen* til det. Og jeg skulle tro, etter den oppslutning forsvarssaken har fått fra alle partier, at det måtte være sannsynlig at viljen er til stede. Imidlertid kan vi ikke la det drive til det foreligger endelige planer. Vi må allerede nu ta fatt på gjenreisningen av vårt forsvar, uten dermed å foregripe noe med hensyn til de endelige planer.

Vi hadde i sin tid en etter våre forhold vel avpasset forsvarsordning, nemlig den som trådte i kraft 1 januar 1911. Hadde vi i de etterfølgende år stått samlet om forsvaret som vi gjør i dag og utbygget det videre etter vår økonomiske evne, så hadde meget sett annerledes ut i Norge i dag. Men istedet gjorde vi hva vi kunne for å rive i stykker og bryte ned det vi hadde, inntil det kulminerte med hærordningen av 1933 og de i de etterfølgende år foretatt forføyninger i organisasjonsmessig og administrativ henseende, og ikke minst med hensyn til den mobiliseringsordning som ble etablert. Det er ikke etterpåklokskap jeg her kommer med. Jeg tillater meg i så henseende å henvise til mine mange uttalelser som finnes i Stortingstidende for årene før krigen. Man behøvde så visst ikke å være særlig klartskuede for å forutse hvordan det ville gå om vårt land skulle komme i krig, med de forsvarsmidler og den organisasjon og den mobiliseringsordning vi hadde. Og det gikk dessverre akkurat slik som det var forutsett og forutsagt.

Jeg skal imidlertid ikke oppholde meg ved begivenhetene fra den tid. Det jeg gjerne vil si i dag, er ikke negativ kritikk over det forbige, men et positivt råd om hvordan jeg mener et nødtørftig forsvar inntil videre bør stables på benene. Jeg snakker her bare om *hæren*. For de andre forsvarsgreners vedkommende kan jeg ikke regne meg som sakkyn-dig. Etter hærordningen av 1911, som vi på sett og vis fremdeles har på papiret, var landet inndelt i 6 divisjonsdistrikter, som hvert satte opp en divisjon bestående av normalt 3 infanteriregimenter med de nødvendige spesialvåpen. Det var som jeg nevnte, en etter forholdene vel avpasset hærordning, inntil vi fikk vanskapingen av 1933 med etterfølgende forandringer hvorved det ble verre og verre. Hærordningen av 1911 er også i dag et godt grunnlag å bygge videre på. Vi har den, som jeg nevnte, allerede på papiret. Det burde, så vidt jeg kan forstå, så snart man får det nødvendige materiell, kunne gå forholdsvis raskt å sette den ut i livet, med utnyttelse av alt det befall vi nu har i de forskjellige kategorier. Det vil selvsagt bli mange mangler til å begynne med, men det får vi søke avhjulpet etterhvert.

Jeg nevnte befalet. Vi har under krigen fått

atskillig nytt befall, som etter sin utdannelse og etter den tjeneste de har hatt, skulle ha gode forutsetninger for å kunne anvendes med fordel ved den foreløpige oppsetning av vårt forsvar. En rekke avansementer har funnet sted i denne tid, og jeg tror det er også forsvarsministerens forutsetning at alle som i denne tid har avansert – ofte fordi de var den eneste, andre satt i fangenskap i Tyskland – at de skal gå tilbake til den grad de hadde den 9 april 1940 og deretter på fritt grunnlag søke de ledige stillinger. Da må man selvfølgelig også ta hensyn til den tjeneste de har hatt under krigen, og kanskje i første rekke den, og ellers til deres utdannelse, deres dyktighet og deres ansiennitet.

I denne forbindelse vil jeg også nevne noe som jeg likeledes tror at den ærede forsvarsminister er enig med meg i, det nemlig, at før man forfremmer offiserer, og da særlig fastlønnede offiserer, mener jeg at alle skal avkrevnes en erklæring og redegjørelse for sitt forhold den 9 april 1940. Den hvis forhold den dag og den etterfølgende tid ikke var tilfredsstillende, skal ikke komme i betraktning til videre avansement.

Selv om vår endelige hærordning først kan bli fastlagt etterat Stortinget har behandlet innstillingen fra en eventuell forsvarskommission, har vi ingenting foregrepet ved å gjeninnføre og knesette regimentsinstitusjonen, som har lang tradisjon i vår hær. Det mislykkede eksperiment med brigader, oppsatt av et par bataljoner fra forskjellige regimenter, tror jeg ikke frister til gjentagelse. Regimentet, bestående av 3 infanteribataljoner med de fornødne spesialavdelinger og det tekniske utstyr som moderne krigføring nu krever, vil etter min mening være en etter våre forhold vel egnet, så vel administrativt som operativ, militær enhet.

Men la oss komme i gang med dette foreløpig, så får den nye forsvarskommission arbeide så raskt den kan, og forhåpentlig kunne fremlegge et resultat om ikke altfor lenge. Inntil så skjer, må vi se å komme over i ordnede militære forhold. Jeg må si at jeg har med beklagelse lagt merke til at man i disse dager har avertert etter frivillige for å sette opp frivillige avdelinger, såkalte lette kompanier eller lette bataljoner, var det visst de kalte det. Nei, det som nu skal settes opp, må være ordentlige regulære tropper, innenfor rammen av vår hærordning. Det vil allikevel bli god plass for de frivillige. Vi vet at blant dem som nå må innkalles, vil det være mange som sitter i meget viktige sivile stillinger, og for hvem det er maktpåliggende å få stille en annen i stedet for seg. Det har alltid vært anledning til, når det ikke akkurat gjaldt personlig

utdannelse, men nøytralitetstjeneste eller annen tjeneste som man ble innkalt til etter sin utdannelse, å stille en annen i stedet hvis denne fylte betingelsene for den tjeneste han skulle utføre. For så vidt er jeg sikker på at det vil bli god plass for alle dem som melder seg frivillig. Det som vi nå må bygge opp, det må være en hær i faste former. Jo hurtigere vi kan få en regulær hær satt opp, desto snarere vil de fremmede styrker vi har, forlate landet. Det ligger i disse mine ord ikke noen uvennlighet mot våre allierte tropper som for tiden er her; tvert imot, vi har all grunn til å være – og vi er også – meget takknemlige for den hjelp vi har fått fra våre allierte. Men våre allierte venner vil sikkert være de første til å forstå at vi ikke føler oss helt fri før den siste utenlandske soldat har forlatt vårt land, og at vi lengter etter den dag da det bare er norske soldater på norsk jord.

Wright: Jeg er enig med den siste ærede taler i at all den stund forsvarsministerens redegjørelse kun er midlertidig, en oversikt over de store linjer, er det ikke noen hensikt i dag å komme inn på noen stor debatt om de mange enkelte spørsmål. Det er bare et par spørsmål jeg ønsker å ta opp.

I forsvarsministerens redegjørelse sies det på side 1:

«Av forskjellige grunner hadde det ikke vært mulig å evakuere enheter av Hæren fra Norge til Storbritannia»,

– og senere sies det at med general Fleischer fulgte et mindre antall offiserer fra hæren. Jeg tror det ville være av stor interesse å få oppgitt fra autoritativt hold hva som egentlig skjedde oppe i Tromsø da Kongen og Regjeringen forlot landet. Det lar seg jo ikke nekte at diskusjonens bølger gikk meget høyt i landet like etter Kongens avreise. Mange forskjellige oppfatninger gjorde seg gjeldende. Det var vanskelig å få tak i et korrekt referat av det som virkelig skjedde. Men jeg hadde inntrykk av at det som var best underbygget av referatene, var det som gikk ut på at man hadde overlatt til de enkelte militæres personlige avgjørelse hvorvidt de ville følge Kongen og Regjeringen over til England. Jeg mener det har sin store betydning å få slått dette fast. Det har jo etter juni måned 1940 vært ført megen diskusjon både i dette land og ikke minst i Sverige og i England om hvorvidt de handlet riktig de mange, særlig yngre, offiserer som ble hjemme i Norge etter 7 juni 1940. Det må vel kunne sies at hvis det var overlatt til hver enkelt frivillig å komme over, da overlott man til den enkelte befalingsmann å avgjøre enten han mente han kunne gjøre mest nytte i Nor-

ge eller utenfor Norge. Men har det ikke vært overlatt til den enkelte frivillig, da er det spørsmål om ikke alle hadde plikt til å følge den alminnelige mobilisering og komme over meget hurtig. Jeg tror det ville legge diskusjonen inn i et meget bedre spor om dette spørsmål ble klarlagt, slik at det ikke ble levnet tvil om hva som skjedde i Tromsø i juni måned 1940.

Den ærede forsvarsminister nevnte videre i sin redegjørelse at

«de folk som i 1940 meldte seg til tjeneste i hær, marine og flyvåpen, gjorde det på frivillig grunnlag.»

Jeg er ikke sikker på at det er helt riktig å si at alle kom på frivillig basis og meldte seg. Jeg tror at meget av den ungdom som forlot Norge allerede i juni og juli 1940, gjorde det under den absolutte oppfatning at mobiliseringen i Norge fremdeles sto ved makt, og at det var deres plikt å forlate Norge for å slutte seg til de styrker som kjempet for Norges frihet utenfor Norge. Når jeg nevner dette, er det av en nokså spesiell grunn, for jeg tror det kan klarlegges noe av den umåtelig sterke animositet som rådet overfor den norske legasjon i Stockholm, særlig det første år. Det var nemlig en rekke av disse unge menn som hadde deltatt i krigen i Norge, som reiste over, – de fikk gjerne hjelp av folk, fikk svenske penger osv., og kom over og meldte seg for legasjonen, men ble avvist. Det foreligger en rekke brev fra legasjonen til slike unge gutter, og der står det at legasjonen har bestemt at de skal reise hjem til Norge. Det oppgis videre at man ved henvendelse til det tyske konsulat kan søke om hjemreisetillatelse til Norge, at flyktingetog går da og da tilbake til Norge, og man slutter med å si at hvis de ikke reiser hjem til Norge, vil ethvert flyktingebidrag til vedkommende bli stanset fra den og den dag. Det kom gutter hjem til Norge fra Stockholm sommeren 1940, de var helt desillusjonert, de var bitre, og jeg tror nok at det som særlig gjorde dem bitre, var at de selv mente at de hadde gjort sin plikt overfor Kongen og Regjeringen ved å følge mobiliseringen. De forstod ingen ting av legasjonens handlemåte. Jeg vil gjerne ha nevnt dette, og jeg tror at man skal være oppmerksom på det.

Det er også en annen liten uttalelse av forsvarsministeren, som jeg har litt vanskelig for å forstå. Det sies på side 10:

«Rapporter fra Norge vinteren 1940/41 fra det sønnfjelske Norge og fra Trøndelag meldte om dannelse av en rekke små, hemmelige grupper med militært tilsnitt. Hensikten var å skaffe medlemmene militær utdanning under okkupasjonen og å sette gruppe-

ne i stand til å gripe aktivt inn i et gitt øyeblikk. En koordinerende ledelse av disse grupper var ikke kjent i Storbritannia før høsten 1941.»

Det er den siste uttalelsen som overrasker meg. Det ble i oktober 1940 opptatt et arbeid med å søke å få disse forskjellige mindre militære grupper som var dannet helt siden mai måned 1940, under en ledelse. Det viste seg nemlig enkelte steder at det ble utspilt formelig sjalusidramaer mellom de enkelte grupper. Dette måtte stanses. Det ble om høsten sendt en offiser over til England for å undersøke hvorledes Regjeringens stilling var til oppbygging av en hemmelig militærorganisasjon. Vi mente at etter 25 september 1940 var situasjonen på mange måter endret. Dessuten var det store tyske luftangrep mot Storbritannia slått tilbake, man måtte nå regne med arbeid på noe lengere sikt. Det var jo mange av dem som gikk inn i de hemmelige militære organisasjoner våren 1940, som gjorde det ut fra det syn at krigen ikke ville vare lenger enn til høsten, og da gjaldt det å ha noen som kunne overta politiledelsen i distriktene. Nå var situasjonen forandret. Det var spørsmål om hva Regjeringens mening om dette var, om muligheten av å få penger, våpen og ammunisjon osv. Det ble senere fortsatt med arbeidet for å søke spørsmålet om ledelsen ordnet, og så vidt jeg nå erindrer, var det i januar måned 1941 gjennomført en ledelse av Mil-Org. i Norge med en sjef som var bosittende her i Oslo. Det ble også sendt en offiser over til England visstnok i februar 1941 nettopp fra denne ledelsen i Oslo. Nå er det så at i de første årene var det forferdelig vanskelig mange ganger med kommunikasjonene med England. Det hele var så nytt. I den første tiden gjorde det seg også svært meget gjeldende at tilliten til nestemann ikke var så overveldende stor. Man ville ha beviset for at den mann som man skulle ha med å gjøre, virkelig var en god nordmann og at man kunne stole på ham. Dette gjorde det vanskelig. Også dette at svært mange ikke ville ha noe som helst med legasjonen i Stockholm å gjøre, gjorde det enn ytterligere vanskelig. Men det forbauser meg når det i forsvarsministerens redegjørelse står at kjennskap til denne koordinerende ledelse hadde man der over først høsten 1941. Jeg tror det må være litt av en misforståelse, at det er to forskjellige ting man mener med den koordinerende ledelse. Vel, jeg skal innskrenke meg til disse ord om redegjørelsen, men jeg må få lov til å nevne et par ting til.

Den ærede forsvarsminister har sendt ut meget omfattende skjemaer for undersøkelse av alt befall innen alle tre forsvarsgrener. Det er helt utmerket at dette er kommet i sving

meget hurtig. Jeg tror at noe av det viktigste for hele vårt forsvar er å få satt en stopper for all den mange ganger uvettige agitasjon mot enkelte personer, som i stor grad er grunnlagt på manglende opplysninger. Vi husker alle hvordan situasjonen var i mai og juni 1940, hvor hver eneste offiser som hadde kommandert en avdeling tilbake, ble ansett som en forreder. Etter hvert gikk det opp for folk hva som var skjedd, at når en ung sersjant eller løytnant måtte gi ordre om tilbaketrekning, var det ikke påfunn av ham selv, men et resultat av den øverste ledelses beslutning, hvor også de allierte var med. Heldigvis stanset meget av den uvettige kritikk, men meget av den foregår fremdeles. Jeg er meget glad for at dette arbeid er tatt opp med en gang. Det er innlysende at enhver befalingsmann som ikke har holdt mål, ikke kan brukes, og at enhver befalingsmann som ikke har gjort sin plikt som fedrelandsvenn og som befalingsmann, må ta følgen av det. Men det er samtidig sendt ut et sirkulære fra Forsvarsdepartementet, hvor det gjør oppmerksom på at den undersøkelse som skal foretas av de lokale utvalg, gjelder befall som ikke har vært antatt i tjeneste utenfor Norge, og hvis nasjonale forhold derfor ikke har vært gjenstand for tidligere vurdering. Herav skulle jo følge at det befall som har meldt seg til tjeneste utenfor Norge, har vært gjenstand for en vurdering. Det er selvfølgelig riktig at en vurdering har de vært underkastet, men det har jo vært flere tilfelle hvor man i England har ment at det var umulig å skaffe bevismaterialet til veie i England, man måtte vente med å undersøke forholdet til man kom hjem til Norge. Jeg går derfor ut fra at dette sirkulære fra Forsvarsdepartementet selvfølgelig ikke på noen som helst måte innebærer at det ikke skal være full undersøkelse av alt befall, også av det som har tjenestegjort utenfor Norge, når sådan undersøkelse ikke før er blitt gjort på helt ut tilfredsstillende måte og med alt materialet til stede.

Med hensyn til det arbeid som nå pågår og som Forsvarsdepartementet må ta opp, vil jeg få lov til å nevne, at jeg tror det ville være en stor fordel at man så snart som mulig tok opp vernepliktlovens bestemmelser om utskrivning. Denne moderne krig har jo ført med seg, for det første at det står et langt større antall personell bak hver mann som kjemper ved fronten enn før, og for det annet at det er meget sterke krav både til den tekniske og til annen utdannelse hos personalet. Jeg tror ikke at de gamle regler om at kun sjøfolk skal tjenestegjøre i Marinen, lenger kan gjøres gjeldende. For det første kommer man da lett i den vanskelighet at man får sterk konkur-

ranse med hele vår handelsflåte, som også skal drives under krig, og dernest er det i Marinen krav til uendelig mange andre egenskaper enn nettopp den å være sjøkyndig. Videre er det et kolossalt behov for personell i staber, i tropper og i avdelinger bak. Det har vist seg nå her i Oslo i de to måneder vi har vært her, at det å få kontorhjelpe, magasinfolk og lignende er uhyre vanskelig, for statens lønninger er nå engang ikke så forferdelig høye, og det er meget vanskelig, særlig nå i feriemånedene, i sommermånedene, å få inn dyktige folk på de lønninger som i dag gjelder for assistent II i statens tjeneste. Jeg tror det ville være meget riktig at man simpelthen, i steden for å engasjere alle disse private folk, utskrev dem til styrkene og lot det være en like viktig militær tjeneste i administrasjonen som å gå ute på ekserserplassen. Jeg tror det vil være nødvendig, hvis man ikke med en gang skal gå til å innføre en verneplikt for kvinner. Den ble etablert i England, og jeg er helt enig i det skritt som ble tatt av Regjeringen. Det er opphevet nå, og det kan ha sin grunn, for det er kanskje litt for meget forlangt at disse skal gjøre tjeneste fremdeles. Men jeg tror at det vil være nokså rimelig at også dette land får en permanent ordning med verneplikt for kvinner.

Jeg spurte i det hemmelige møte da Stortinget ble innbudt til å fatte beslutning om å gi Regjeringen fullmakt til å erklære at det har bestått krigstilstand med Japan siden 7 desember 1941, hva dette virkelig innebar, om det også var meningen at vi skulle delta aktivt mot Japan. Jeg vil få lov til å nevne det spørsmål igjen. Jeg har aldri satt noen større pris på de land som har ventet til den ellefte eller nesten den tolvte time, inntil de har sett hvor alt bar hen, og da deltatt i krigen og på deres side som de da antar blir seierherrer. Jeg kan ikke si annet enn at jeg synes det ikke er helt ut i overensstemmelse med nasjonens verdighet, om vi nå i juli måned gir en offisiell erklæring uten at det får følger. Jeg vil meget nødig at vårt land skal innregistreres blant de land jeg nettopp nevnte. Det har vi ingen grunn til. Jeg mener at Norges holdning og Norges stilling i disse år er så verdig, at vi har ingen grunn til å få vårt navn besudlet ved en lite overtenkt handling i dag. Jeg er fullt oppmerksom på, at noen stor innsats har vi ikke tid til å forberede å kunne gjøre; men det må kunne gå an, både med litt av det vi har i dag og de ting som snart kan skaffes, virkelig å delta operativt i krigen mot Japan. Det har vært uttalt i England at når vi kommer hjem og vi kan få anledning til å få personell, så skal det ikke være vanskelig å skaffe marinefartøyer i England. Jeg vet at det spørsmål fo-

religger i departementet, hvor det er positive forslag om hva vi bør overta og som vi kan bemanne. Jeg håper at den ærede forsvarsminister gir denne sak en meget hurtig og en meget sympatisk avgjørelse.

Jeg skal til slutt si at jeg er helt ut enig med den ærede representant Sven Nielsen i, at det bør av Stortinget hurtigst mulig nedsettes en kommisjon som trekker opp linjene for vår fremtidige forsvarsordning. Vi har hatt en sådan kommisjon en gang bestående utelukkende av sivile. Det kunne kanskje være rimelig i denne stund, hvor man jo sporer en intens forsvarsvilje i alle partier og hos hele folket, at den ble bestående utelukkende av militære; men det er kanskje en klok holdning at vi hugger midt på treet og tar en blandet kommisjon av sivile og militære. Jeg tror nettopp at en sådan blandet kommisjon kunne ha sin store fordel. Men jeg håper, når denne kommisjon skal sammensettes, når vårt fremtidige forsvar i det hele tatt skal planlegges, at både Forsvarsdepartementet og Stortinget vil være oppmerksom på, at hele den store mengde ungdom vi har i vårt land, alle de yngre offiserer som har vært aktive deltagere i krigen og som både har teoretisk utdanning og erfaring fra praktisk deltagelse i krigen, de menn skal også være med på å utforme Norges fremtidige forsvar.

Statsråd Torp: Jeg er enig med representanten Nielsen i at å ta noen stor prinsipiell debatt om denne sak i dag tjener vel ikke hensikten slik som den burde. Jeg skal forsøke i den utstrekning som det er mulig, å gi svar på de spørsmål som er reist. Men først vil jeg gjerne fremkomme med et par alminnelige betraktninger, som ikke er i strid med hverken det representanten Sven Nielsen sa, eller de prinsipielle betraktninger som representanten Wright uttalte.

Før jeg gjør det, vil jeg bare gjerne ha gitt en opplysning til Stortinget. Representanten Wright var så elskverdig i et møte å spørre etter meg – jeg var dessverre ikke til stede. Jeg vil gjerne gi beskjed om hvorfor jeg ikke var til stede. Jeg hadde avtalt en konferanse med H. M. Kongen; det var en sak som skulle opp i statsråd samme dag, og jeg fikk audiens og måtte gå herfra et kvarter over 10. Det er forklaringen på at jeg ikke var her. Alt jeg kan legge til det, er at jeg heller ikke var oppmerksom på – det kan være min egen feil – at den sak som var oppe til behandling, var slått opp på kartet. Jeg sier ikke dette som noen unnskyldning, men jeg vil svært gjerne at Stortinget skal kjenne de faktiske forhold i forbindelse med det at jeg ikke var til stede. Karakteristikken av forsvarsministeren i den anled-

ning kan vi la ligge til en senere anledning. Som regel er det vel bedre at arbeidsresultatet dømmer mannen enn en dom, bygget på et enkeltstående tilfelle.

Min oppfatning av stillingen for Norges nye forsvar er klar og enkel. Når det ikke har vært mulig å legge frem noen innstilling for dette storting på det nåværende tidspunkt, skyldes det først og fremst at vi satt utenfor landets grenser. Vi hadde ikke, som det også har vært sagt her i dag, adgang til alt det materiale som var nødvendig for å bedømme situasjonen og legge fast, kanskje for år fremover, den forsvarsordning vi skulle arbeide etter. Dessuten er det vel så, så vidt jeg vet, at det blir Stortingets sak å fastlegge den endelige ordning. Jeg har ment at prinsippet for dette arbeide må være, at man nøye overveier både de oppgaver landet selv har med hensyn til å forsvare sin egen selvstendighet, og det hensyn vi skylder det standpunkt vi har tatt, – dette at vi ønsker å være med og bygge opp en internasjonal sikkerhetsorganisasjon, som kan hindre at ny krig inntreffer. Heller ikke er jeg alltid sikker på at verden har nådd så langt at krig for all fremtid kan unngås, men jeg synes at en oppgave for oss, og ikke minst for den generasjon som kommer, må være å ha dette som mål for alt vårt arbeide. Og jeg tror det er et riktig utgangspunkt.

Jeg mener også at vi må ha et effektivt forsvar. Størrelsen av det må det bli Stortingets sak å fastlegge, men innenfor den ramme som vi fastlegger, må det være *effektivt* både når det gjelder utstyr og når det gjelder utdannelsen av de rekrutter vi skal ha, som skal fylle Norges nye forsvar. Det er intet som har gledet meg mer enn å kunne forstå at trangen til å være med og ta løft for å bygge opp Norges nye forsvar er til stede, og jeg håper vi er villige til også å ta de byrder, som er forbundet med å bygge opp et slikt forsvar. Jeg har ikke kommet frem til noe tall, men i mine egne tanker vet jeg at det blir en stor og tung byrde for det norske folk, å bære dette forsvar frem til det vi må tilstrebe å oppnå.

En annen ting som jeg gjerne vil si for å stille saken riktig, det er at Norge står jo ikke bare overfor denne oppgave, det står overfor en rekke andre meget betydelige oppgaver som skal løses, ikke bare når det gjelder det som er en stor oppgave for seg selv, å bygge opp våre ødelagte byer og bygder, men vi skal bygge opp hele vårt næringsliv. Hvis det program skal realiseres som er lagt frem og vedtatt av de fire partier – og jeg går ut fra at det har vært meningen at det program som er lagt, skal realiseres – vil der ligge ufattelig store oppgaver å løse utenfor denne store som heter reisingen av Norges nye forsvar. Det er av-

veiningen av alle disse faktorer som vi må foreta i fellesskap, for å komme frem til det resultat vi skal bygge på. Dette mener jeg må gjøres, som det har vært sagt av representanten Wright, ved at vi får en allsidig sammensatt kommisjon, hvor både de militære og andre interesserte i samfunnet er representert, og en slik allsidig kommisjons innstilling må forelegges for Stortinget til behandling. Om det kan skje for dette storting, tør jeg ikke i dag stille noe i utsikt, det får da tiden vise når komiteen kommer i arbeide. Når det gjelder vårt praktiske arbeide, kan jeg si, at alt det som kan gjøres på det nåværende tidspunkt, etter mitt skjønn er satt i scene.

Jeg vil også gi en prinsipiell uttalelse når det gjelder spørsmålet om hjemmestyrkene. Jeg mener at det norske folk er stor takk skyldig for at hjemmestyrkene i de vanskelige dager i mai klarte å fylle sin oppgave slik som tilfellet var. Når de kunne gjøre det på den måte som tilfellet var, var det ikke bare deres egen fortjeneste, det var også fordi det norske folk viste den holdning som det gjorde. Det er et eksempel for verden, som vil stå der som et bevis på at det norske folk var et høyt kultivert folk, som med sannhet kunne si at det var et demokratisk folk. Demokrati er ikke bare det som står på papiret, demokrati er slik som en lever det, og det er der det norske folk ga beviset i disse første vanskelige dager og måneder under frigjøringen. Da vi satt utenfor landet, var nettopp disse første dager det uklare og usikre problem for oss. Vi hadde anledning til å se hvordan tingene artet seg i andre land, og de var ikke alltid slik som vi ønsket de burde og skulle være. Selv stod vi overfor nøyaktig de samme problemer, men det norske folk løste dem tilfredsstillende.

Det som jeg ønsker å understreke, det er – og det har jeg sagt til mine venner i hjemmestyrkene: Min kontakt med hjemmestyrkene daterer seg ikke fra 7 mai 1945, den daterer seg lenger tilbake. De fleste jeg møtte, kjente jeg under dekknavn, når de presenterte seg for meg under sitt riktige navn. Men jeg mener – og det har jeg sagt dem – at vi kan ikke ha to vepnede styrker. Norge kan bare ha en hær, en marine, ett flyvåpen. Norge kan ikke ha to politikorps, Norge kan bare ha ett politikorps. Det har hjemmestyrkene og hjemmestyrkenes ledelse helt og fullt underskrevet, det er de fullt og helt enig i. Min tanke var, at utviklingen skulle ha gått fortære, at vi skulle kommet frem til en dimisjon tidligere, men omstendighetene gjorde det slik, at de mange vaktoppgaver vi hadde, tillot ikke at hjemmestyrkene ble dimittert. Nå er det gjort pr. 15 juli, og jeg håper at det hele vil gå på samme måte som alt hittil i Norge har artet seg.

Med hensyn til de lette bataljoner skal jeg også få lov til å gi et par opplysninger. Da vi planla dette utenfor Norges grenser, var det alltid et spørsmål om hvor fort det kunne gå, og hvor mange vaktavdelinger vi kunne sette opp hurtigst mulig. I den første plan som ble lagt frem for den øverste militærledelse, foreslo vi fra norsk side, at det skulle ta sikte på å skaffe våpen og utstyr til 28 lette bataljoner. Under de forhandlinger som ble ført, ble det antall skåret ned til 18 lette bataljoner – et tall som etter den oppgave som forelå, har vist seg å være for lavt, men utstyr til flere fikk vi ikke. Det kom sent, det var også en av årsakene til at vi måtte holde hjemmestyrkene inne. Vår oppgave var derfor å reise disse lette bataljoner hurtigst mulig, og når vi gjør det på frivillighetens basis, så er det fordi vi der kanskje raskere kan komme frem til de styrker som vi trenger for å avløse hjemmestyrkene, og slik at de nyoppsatte avdelinger kan overta oppgavene.

Jeg mener også at Norge fortsatt må bygge på den vanlige verneplikts hær. Jeg mener også noe mere, jeg mener at Norge må ta sikte på å utdanne *hele sin vernepliktsmasse*. Fordelingen mellom de forskjellige våpen må være et spesialspørsmål, som jeg i dag ikke skal komme inn på.

Når det gjelder anskaffelse av materiell, så er det tatt skritt til å forsøke å skaffe til veie alt det som vi på noen måte kan oppnå å få av det utstyr som finnes innenfor våre egne grenser i dag. Det er av marinen satt opp et program, som ligger på min skrivepult i dag, hvor det gjøres oppmerksom på de båter som finnes i Norge, og som det kunne være av interesse å skaffe, idet man mener at de, uten at vi foregriper noen ting med hensyn til den fremtidige ordning for marinen, kan anvendes og settes inn. Det spørsmål vil bli tatt opp og behandlet, og der vil bli truffet avgjørelse så snart som overhodet mulig. Det som er oppgaven, mener jeg, er å få hånd om materiellet, idet den alminnelige, generelle regel for Europa har gått ut på, at alt krigsmateriell skulle ødelegges. Det er jo i grunnen svært liten logisk mening i, at Norge kanskje trenger både båter og nye befestninger, utstyr forøvrig til hæren, utstyr til fly, og at det finnes her i landet, og så skulle vi først ødelegge det og siden kanskje ha både store utgifter og vanskeligheter med å skaffe nytt. Fra vår side vil alle krefter bli satt inn for å bevare for vårt eget land det materiell som vi mener å kunne bruke, både nå i denne tid som ligger oss nærmest, og også senere når det skal bygges opp igjen.

Representanten Sverdrup sa, at det var et virvar med uniformer, og det er jeg ganske

enig i. Det kunne i grunnen ikke annerledes bli, når man tar hensyn til hvor soldatene har fått sin utdannelse. Noen har fått den i England, og vi måtte skaffe uniformer der, andre i Sverige og andre i andre land, og noe depot til å bytte ut når de kom hjem, hadde vi jo ikke. Jeg er enig med hr. Sverdrup i, at så snart som det er mulig skal også det bli rettet på.

Med hensyn til befalet, som det var nevnt av representanten Sven Nielsen, så har hr. Sven Nielsen og jeg vært enige på det punkt. Resolusjonen av 20 mars 1942 fastslår at til alle de utnevnelser som er foretatt i Storbritannia under min tid, er det knyttet den betingelse at ingen beholder sin grad lenger enn den tid han sitter i den stilling som betinger graden, og en annen betingelse er at ingen har krav på å kunne beholde den grad som han har, lenger enn krigens varighet. Begrunnelsen for dette standpunkt var, at når vi kom på norsk jord og skulle se det hele satt sammen igjen, burde Stortinget stå mest mulig fritt, slik at man ikke ute hadde bundet bestemte personer til bestemte stillinger og bestemte grader. Det er bekreftet ved kongelig resolusjon – for å gjenta det – av 20 mars 1942.

Jeg er også enig i det som var nevnt, at alle i befalet skal avkreves en redegjørelse for sitt forhold i dagene omkring 9 april og under okupasjonen. Når vi måtte velge den utvei som representanten Wright pekte på, var det fordi vi jo ikke kunne plukke ut alle som var i tjeneste. For dem som var i tjeneste – de tropper som kom fra England og de tropper som kom fra Sverige – måtte vi ta oss den tid som var nødvendig for å gå gjennom denne undersøkelse. Men jeg bekrefter at jeg er enig i at alle skal ha den samme undersøkelse, enten de har vært utenfor landets grenser eller innenfor landets grenser, i krigsfangenskap eller hvor de enn har vært. Det er tatt skritt til at så skal skje. Den foreløpige undersøkelse foregår ved hver enkelt distriktskommando, og dessuten vil vi få en felles sentralkomite som skal prøve alle de spørsmål som bringes inn for den.

Legasjonen i Stockholm tror jeg ikke jeg er den rette mann til å gå inn på. Jeg skulle gå ut fra at når den endelige redegjørelse kommer fra Utenriksdepartementet, vil også det spørsmål bli behandlet, og Stortinget bør vel da utsette diskusjonen om det inntil den redegjørelse foreligger.

Med hensyn til vernepliktsloven og de utskrivningsregler vi har, er jeg enig med representanten Wright i at man bør ta den opp til overveielse. Jeg kan der meddele at det er gjort et meget stort forarbeide i England når det gjelder dette spørsmål. Det kan kanskje ha mindre interesse, men personlig har jeg in-

teressert meg meget sterkt for denne sak. Jeg har selv hatt anledning til å gjennomgå både den britiske, den amerikanske og den kanadiske vernepliktslov – om jeg kan bruke det uttrykk, den har en annen betegnelse enn det – og de utskrivningsregler som der anvendes. Jeg er helt enig med hr. Wright i at vår egen lov må i støpeskjeen, og at vi bør ta lærdom av de ting som vi har erfart under krigen. Jeg går også ut fra at Forsvarsdepartementet vil bringe denne sak frem, slik at Stortinget får anledning til å ta standpunkt til den.

En annen bemerkning av hr. Wright som jeg hver dag har følelsen av er meget riktig, og som trenger meget sterkt på, er den om at statens lønninger er for lave, for lave i forhold til lønninger som det stilles krav om i dag for å [få] folk til å sitte på kontor, i hvert fall når det gjelder førsteklasses folk. Men jeg er ikke så helt sikker på om vi løser det problemet med den anvisning som hr. Wright gav. Jeg vil i hvertfall be om å få lov til å overveie det nærmere.

Med hensyn til spørsmålet om å delta aktivt i krigen mot Japan, er det en sak som jeg som forsvarsminister har bragt inn for Regjeringen, og sagt at det må av den tas standpunkt til hvordan en skal engasjere seg i denne striden. Jeg vil ikke på forhånd ha gitt uttrykk for min personlige oppfatning, det får bli en sak vi får drøfte innenfor Regjeringen nå, etterat Stortinget har sagt sin mening i prinsippet.

Til slutt var det dette med verneplikt for kvinner. Den er ikke opphevet, men den beslutning som var fattet, var bare fattet for Storbritannias vedkommende, og når vi nå derfor kommer på norsk jord, og det ikke foreligger noe nytt, så er den utvikling som foregår i dag, helt naturlig, og i samsvar med det som foreligger av avgjørelser.

Førre: Det er rimelig at der kan komme krav om opprustning fra dem som før krigen har gått inn for en sterk opprustning. De er ivrige for nå igjen å få begynne det opprustningsarbeidet som de mente lå altfor meget nede før krigen. Det er en idélinje de har som de forfølger videre, og det er lettere å forstå disse folk, selvom jeg for mitt vedkommende ikke kan følge dem i deres tankegang når de tar krigen som utgangspunkt eller grunnlag for at nå gjelder det å oppruste mer enn noen sinne.

Det ble sagt, jeg tror det var av hr. Sven Nielsen, at meget ville ha sett annerledes ut her i Norge, hvis vi ikke hadde latt vårt forsvar forfalle, men hadde holdt oss til de linjer som var opptrukket, jeg tror det var i 1911 han nevnte. Heri er jeg helt enig med hr. Nielsen, bare det at jeg tror vi vurderer det som hadde sett annerledes ut, noe forskjellig. Hadde vi hatt mer

å kjempe med, mer materiell, vært mer forbedret når det gjaldt den siste tiden før selve krigsutbruddet eller angrepet på Norge, så hadde vi nok kunnet holde litt lenger ut. Derimot er jeg ikke i tvil om at vi hadde hatt større ruinhoper, flere krigsdødes gravlunner, mange flere enker og faderløse, større nød og elendighet. Og resultatet kunne vel ikke blitt bedre enn det vi, når alt kom til alt, oppnådde. Det heter seg at Norge er det land som er kommet heldigst og minst smertefullt ut av denne krig som et okkupert land. Jeg for min del tillegger det forhold at vi ikke hadde opprustet, skylden for at vi slapp så pent fra det. Og vi kan kanskje mer enn noensinne synges, som det heter i vår nasjonalsang: «Alt hva fedrene har kjempet, mødrene har gredt, har den Herre stille lempet så vi vant vår rett». Det er forresten trist å høre at man fremdeles må skynde seg for å bygge opp et sterkt forsvar, fordi - går jeg ut fra - grunnlaget må være at vi venter på en krig snarest mulig, og da skal vi være med. Det er jo så at forfatteren Wells i et engelsk tidsskrift, tror jeg det var, for kort tid siden skrev at det allerede var i gang en hviskepropaganda i retning av å samle Amerika, England og flere privatkapitalistisk styrte stater mot Sovjet-Samveldet. Og hvis det er tilfellet, og selv om det ikke kan skje snart, men er en plan fra de privatkapitalistiske staters representanter å utslette Sovjet-Samveldet som sosialistisk stat ved et samlet angrep fra de privatkapitalistiske stater, så synes jeg iallfall at de som har hatt sine sympatier hos Russland, burde være litt forsiktige med å få en opprustning i Norge, som kanskje skal være med i denne idékamp. For det må man være oppmerksom på, at her vil det være en annen karakter av en idékamp enn den som var ved kampen mot nazismen. Det vil være det sosiale demokratiske kamp mot pengemakten, og da er det spørsmål om vi alle sammen vil legge det snevre nasjonale syn til grunn for vår stilling fremfor vårt ideologiske grunnsyn. Hvor pengemakten vil erobre verdensherredømmet over folkemakten og det sosiale demokrati, der er det spørsmål om ikke de nasjonale følelser må legges til side til fordel for en rettfærdig samfunnsordning verden over. For vi er da alle Guds skapninger, og vi vil vel alle sammen være med på å skape den fred på jorden som vi en gang skal oppnå, og vi må være med og legge grunnsteinen til den ordning som er en forutsetning for det tusenårige rike med fred på jorden.

Hr. Wright er den mest utfordrende når det gjelder disse saker. Han går jo her med uniform og opptrer som skolemester med en skolemestermine og en tone som man kan få oppkastfølelser av å høre på. Jeg synes han

burde trekke seg en liten smule tilbake og heller ta noe mer hensyn til folk som har teoretisk og praktisk erfaring i de spørsmål han legger seg opp i tide og utide. Og om han la av den uniform som han så lett har tilkjempet seg uten å ha noen utdannelse på området, tror jeg heller ikke det ville skade ham iallfall.

Det har vært talt om hva en fremtidig krig kan føre til, at den ville bli forferdeligere enn den vi nå er ferdige med i Europa, og det er mange tegn i den retning. Mener man da for alvor at Norge noensinne kan komme i den stilling at vi kan forsvare dette land, hvor adgangen til luften og vår langstrakte kyst er fri, hvor bombekasting kan slette ut en by som Oslo på noen få sekunder. Det er antydning av atombomber, som kan ha de forferdeligste virkninger. Tror man virkelig for alvor at vi kan stå imot når det gjelder en stormaktskrig? Jeg kan naturligvis forstå dem som mener at vi tross alt bør gå inn i den internasjonale sikringsordning som nå er etablert av stormaktene med tilslutning av en hel del mindre stater. Det er et spørsmål som kan diskuteres, om det kan være et grunnlag til å holde verden borte fra krigen iallfall i den nærmeste fremtid. Men at Norge utenom forpliktelsene til denne sikringsorganisasjon skal kunne få et godt forsvar som har noen praktisk betydning uten det å få større kirkegårder, flere enker og farløse og større ruiner, kan iallfall ikke jeg forstå lar seg gjøre.

Lavik: Når eg i dag tek ordet, er det ikkje for å koma noko større inn på den fråsegn som forsvarsministeren for ei tid sidan la fram her i Stortinget. Det han nemnde, var eit attersyn på det som hadde hendt under krigsutbrotet i 1940 her i landet, og det som seinare vart gjort for å byggja opp att det norske forsvarsstellet vårt i England, og så resultatet av denne oppbygginga, ei utgreiing um det forsvarsstell vi hadde no. Det var interessant, men dette hadde ein slik karakter at eg ikkje så godt kan koma inn på det. Men det er nokre ord som eg gjerne vil seia i tilføre ein merknad frå representanten hr. Nielsen.

Han sa at årsaka til at det gjekk så kleint eller gale med oss i 1940, var at forsvarsstellet vårt hadde kome i ulage, det var defekt, og skulda førde han tilbake til det som var gjort i 1933. Eg kan ikkje seia noko om den militære sida av dette; men det er eit spørsmål eg har hug til å koma fram med i samband med denne utsegna frå hr. Nielsen. Kvifor brukte vi ikkje det vesle forsvaret vi hadde? Det vart delvis brukt, men det vart ikkje brukt slik som det kunne ha vore brukt. Kvifor kom ikkje minone våre ut? Kvifor var dei ikkje på plass? Og kvifor vart det ikkje stelt slik at minone

våre gjorde den gjerning som dei kunne ha gjort? Kvifor vart ikkje torpedoane våre brukt? Eg veit det vart fortalt at krigsskip kom inn til Bergen, – ved innsiglinga der, ved Kvarven, ligg det nokre torpedorøyr, men torpedoane vart ikkje skotne av dei røyrene. Det var mange som undra seg over det. Korleis kan slikt ha seg? Eg meiner at også dette er spørsmål som vi kan og bør taka opp når vi er inne på den situasjon vårt forsvar var i i 1940. Og om festningane våre var i eit slikt stand at dei kunne gjeva det forsvar for Noreg som dei skulle og burde ha gjevi, er og eit spørsmål. Eg veit å seia at det er mange, kanskje helst mellom dei menige, som syntest det var lita effektiv kraft over forsvaret vårt serskilt sume stader. Det var ymse ting som eg kom opp i på ferdene mine i dei tider, som synest stadfesta dette.

Under flukta mi til heimbygda i 1940 etter at Stortinget hadde spreidd seg på Elverum, kom eg til Voss, og på flukta frå Voss til heimbygda høvde det seg slik at eg kom saman med nokre unge gutar. Dei hadde vore på Voss og hadde meldt seg som friviljuge. Det var slike som stod i årsklassene, dei hadde gjort si militærtjeneste, og det vanta ikkje på at gutane hadde norsk hug. Den norske hugen var i orden og i god orden. Dei hadde med stor møde hatt seg forbi dei tyske linene mellom Bergen og Voss ein stad, og så var dei komne oppover til Voss, og der meldte dei seg til dei militære autoritetane. Kroppsleg var vel gutane mellom dei fremste, og militært stod dei vel på jamhøgd med dei fleste andre. Men ein kunne ikkje bruka dei, ein hadde ikkje bruk for dei. Nokre av mine næraste frendefolk tok også over fjellet og hadde seg fram til Voss og melde seg. Det var i orden med dei på same måten som med dei gutane eg nettopp har fortalt om. Men dei fekk det same svaret: dei kunne ikkje bruka dei. Og det vart gjevi den same grunnen: Dei hadde ikkje utstyr til dei. Ein av desse gutane gjekk inn på depotet på Bøjarmoen – der var det klæde i haugevis, der var det rifler i massevis, det var truleg og ammunisjon til desse riflene; men ein kunne ikkje bruka gutane.

Då så krigen tok til på Voss, var det ikkje berre den vanlege soldaten som var misnøgd med det militære stellet der oppe, det var også underoffiserane. Mellom soldatane var det jamn meining at underoffiserane hadde gjort sakene sine bra, dei var mellom soldatane i krigslina, og eg hørde ikkje at nokon av soldatane kritiserte dei. Men dei såg ikkje likt til offiserane. Dei var sikkert reist frå Voss anten før slaget tok til eller då slaget tok til. Eg vil ikkje seia dei ord som ein av offiserane brukte til ein av dei norske soldatane, ein mann som

eg heilt ut lit på, for det var eit slikt ord at det var heilt uverdig ein norsk offiser.

Eg meiner at dette er ting som ein må taka opp. All skulda bør ikkje leggjast på det dårlege og ringe forsvarsstellet. Dersom det hadde vore i stand og dersom det hadde vore brukt, så trur eg nok at det kunne ha vore gjort noko meir ut av det, ja kanskje mykje meir.

Eg kan og gjerne seie kva ein av dei som låg nede på Kristiansand festning, fortalde. Han var ein av dei som skulle taka imot fienden når han kom inn. Dei heldt på å eksera og øva i april dagane, og dei hadde treproppar i patronene dei øva med. Nå, det kan kanskje ikkje vera så farleg at dei hadde treproppar, for det hadde vi også på eksisen den tida vi ingen ting kunne. Men dei på festningen fekk – eg trur det var 7 skot utlevert til karabinane sine dagen før overfallet kom. Det undrar meg noko. Eg hugsar frå 1914, då eg var ute mellom dei fyrste. Vi fekk utlevert 120 skarpe skot med ein gong. Det var lenge sidan sume av oss hadde vore inne til militærtjeneste, men det fekk vi utlevert, og det er no ein gong skilnad på 120 skarpe skot og berre 7. Det var med det same krigssituasjonen kom i 1914, og dette som eg nemnde nede frå Kristiansand, det var dagen før overfallet. Slike ting trur eg vi bør røkja nøggjare etter.

Eg hadde berre hug å nemna desse ting i samband med det som er sagt om det dårlege forsvaret vårt. Eg er samd i at det heldt ikkje mål, men det er sårt, meiner eg, å notera at det var så lite skikk på det og så lite stell på det me hadde, då det verkeleg bar laus. Og eg kan og seia at ein offiser, ein av dei som skulle vera med å stengja innsiglinga til Bergen, han var harm på meg og drog meg til rekneskap for di det var så dårleg stell. Han fortalde at dei hadde arbeidd i 3 månader for å få plassert nokre kanonar som var sendt og som var lagra i Bergen, og som skulle ha vori med å stengja innsiglinga til byen. Men det var ikkje råd å få sett dei opp, for det vart berre korrespondanse att og fram mellom dei militære autoritetane i Bergen og Forsvarsdepartementet. Han hadde sagt til nokon: Eg skulle ta og setja dette opp på tri viker, om eg fekk lov, slik at det vart vanskeleg å koma forbi nettopp i det sundet. Det var ein offiser som sa dette, han var mest på gråten. Ein annan fortalde meg at han låg på Ulven og skulle verna Ulven. Kvifor svara dei oss ikkje då vi rapporterte, sa han. Eg sa at eg kunne ikkje ha greie på slike militære spørsmål.

Sjå dette er sume av dei ting eg har møtt. Eg vil berre seia at det var gale nok at vi hadde eit dårleg forsvar, men det er vel so gale at det stod såleis til den 9 april om morgonen at det ikkje var noko effektivt slag i det. Eg trur det

var hr. Sven Nielsen som sa på ettermiddagsmøtet i Stortinget den 8 april, at vi måtte sjå til å ha alt på plass og i stand, eg trur at han nemnde serskilt minene. Det kjem meg føre at det vart nemnt. Og då vart det svarta at minene kunne vi få ut på kort tid. Eg hugsar ikkje om det var nemnt timar, om det var noko slikt som 6 timar det ville ta å leggja minene ut. Så sa hr. Nielsen: Eg synest dei må ut *straks*. Kvifor kom dei ikkje ut?

Sollie: Som det vil være bekjent ble i vinter Marinens hovedverft på Horten ødelagt ved luftangrep. Endel bygninger, bl.a. en større del av de to magasinbygninger og alle kontorer, boliger og skoler utenfor selve verftsområdet, er i behold, således at man fremdeles har bevart store verdier der nede. Jeg har hørt at det i London skal være utarbeidet planer for gjenoppbygning av verftet og at det er bestilt en hel del maskineri som det er nødvendig å ha ved et moderne marineverft. Det er av betydning å høre noe mer sikkert om dette, og hvis derfor hr. forsvarsministeren skulle kunne gi nærmere opplysninger om hvorledes saken med gjenoppbygningen ligger an, ville det være av stor interesse, ikke bare for spørsmålet om vårt forsvars gjenreisning, men også av den grunn at det blir et arbeide som kan skaffe sysselsettelse for en hel masse folk og derfor er av den største betydning for gjennomførelsen av parolen: Arbeid for alle.

Statsråd Torp: Jeg glemte dessverre å svare på et spørsmål fra representanten Wright. Han spurte om hva som skjedde i de siste dager i Tromsø. Jeg beklager at jeg ikke våger meg til å svare i Stortinget på det spørsmål. Jeg har ikke noen notater med meg. Mine personlige notater, som jeg gjorde i de dager, er ennå ikke kommet fram fra England til Oslo. Jeg går ut fra at det spørsmål vil bli klarlagt og ved en senere anledning gitt svar på.

Det var en annen ting som var nevnt av representanten Førre, som jeg finner at jeg vil svare på som forsvarsminister. Det var en henvendelse til hr. Wright. Han mente å kunne fastslå at uniformen som hr. Wright bar, fortjente han ikke å bære. Jeg vil gjerne ha sagt at når det gjelder den militære organisasjon, er det ikke bare et spørsmål om å kunne håndtere geværet og håndtere kanonen. Det er i aller høyeste grad en organisasjon hvor den administrative side er sterkt fremtredende. Hvis man ikke har en effektiv administrasjon, en effektiv forsyningstjeneste, kan man skape verdens beste soldater til å bruke både kanonen, bøsken og andre ting, uten at det gjør den nødvendige virkning. Jeg har hatt anledning til å følge, og skulle da ha større

forutsetninger enn hr. Førre til å bedømme hr. Wrights arbeid i London. Han har sittet midt i hjertet av administrasjonen og på et felt som er nær knyttet opp til Forsvarsdepartementet, og jeg har god grunn til å si at etter mitt skjønn er den henvendelse, hvis jeg ikke skal bruke et sterkere uttrykk, som ble rettet til hr. Wright fra hr. Førre, ugrunnet.

Med hensyn til representanten Lavik går jeg ut fra at alle de spørsmål han reiste, eller den karakteristikk han ga, som jeg ikke skal innlate meg på i dag, vil bli prøvet av den kommisjon som er satt ned, og da mener jeg at vi får vente med det endelige svaret. Det er en nokså utbredt oppfatning, den som hr. Lavik ga uttrykk for, men dermed er det jo ikke sagt at den er riktig eller rettferdig. For min egen del tror jeg derfor Stortinget gjør best i å vente inntil de faktiske forhold blir belyst og lagt fram før man debatterer det.

Med hensyn til Marinens hovedverft kan jeg også meddele at det spørsmål, som det var sagt av representanten Sollie, var tatt opp og drøftet allerede i London, og de ting som vi fant kunne foretas utenfor landets grenser, ble foretatt, og så snart jeg kom på norsk jord igjen, reiste jeg spørsmålet. Jeg har hatt folk der nede for å se på det, jeg har bedt om en rapport, som jeg har fått, en foreløpig rapport. Jeg har også bedt de rette myndigheter om å komme med et forslag til mulig gjenoppbygging av hovedverftet. I dag kan jeg ikke si noe ut over det.

Sven Nielsen: Jeg kan gi min tilslutning til den ærede forsvarsministers svar i anledning av det som hr. Lavik sa. Jeg tror for øvrig ikke det er noen uoverensstemmelse mellom hr. Lavik og meg. Jeg tror også at hr. Lavik er enig i at en undersøkelse må iverksettes, og da får de skyldige bli dratt til ansvar. Det er jo utvilsomt at det har forekommet beklagelige tilfeller, men man må ikke la det gå ut over en hel stand. De som har gjort seg skyldige i tjenesteforsømmelse av en eller annen art, får bli dratt til ansvar, men det skal ikke gå ut over dem som har gjort sin plikt. Men når forholdene nå har vært slik som de var ved krigsutbruddet, vil jeg for min del fremholde at det for en ganske vesentlig del skyldes forsvarets forfall og ikke minst den mobiliseringsordning vi hadde, at det ble et kaos i landet, og selvsagt kom det også av at det ble mobilisert for sent. Når jeg mener at det ville ha sett ganske annerledes ut om vi hadde bygd videre på hærordningen av 1911, har jeg samtidig også gitt svar til hr. Førre, idet min oppfatning er at om vi hadde utbygd vårt forsvar så langt som vår økonomiske evne strakte seg, ville vi i det hele tatt ikke hatt noen krig i Norge.

Presidenten: Ingen flere har forlangt ordet, og debatten er avsluttet.

Presidenten foreslår at forsvarsministerens redegjørelse av 10 juli 1945 vedlegges protokollen.

Votering:

Presidentens forslag ble enstemmig vedtatt.

Protokollen ble opplest uten å foranledige noen bemerkning.

Protokollen fra møte for lukkede dører 6 juli ble opplest uten å foranledige noen bemerkning.

Moseid: Da det ble besluttet at debatten fra 9 april 1940 skulle offentliggjøres, var det også på tale å offentliggjøre debatten fra 8 april, men det ble da opplyst at den forelå ikke komplett referert. Imidlertid er det ingen som på dette tidspunkt kan vite hvorvidt det noen gang vil bli tilfelle, og jeg vil henstille til presidentskapet at debatten fra Stortingsmøtet den 8 april 1940 nå blir offentliggjort slik som den nå foreligger.

Presidenten: Presidenten vil opplyse at fra møtet den 8 april 1940 foreligger stenografisk referat for den siste halvdel av møtet. En stor del av dette stenografiske referat er imøtegåelser av det som er sagt i den første halvdel av møtet. Spørsmålet om offentliggjørelse av dette referat har vært drøftet i presidentskapet, men det er delte meninger om det på grunn av det ufullstendige referat av møtet. Imidlertid skal presidentskapet ha møte for å behandle spørsmålet og ta endelig standpunkt til det i morgen kl. 9,30, og resultatet av presidentskapets behandling av det vil da foreligge for Stortinget i morgen.

Møtet hevet kl. 11,40.

Møte for lukkede dører tirsdag den 25 september 1945 kl. 10.

President: H a m b r o .

Dagsorden:

1. Innstilling fra den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite om inngåtte militæravtaler (innst. S. E.).
2. Referat.

Presidenten: Møtet foreslåes holdt for lukkede dører, og det ansees enstemmig bifalt.

Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer foreslåes gitt adgang til møtet. – Ingen har uttalt seg derimot, og det ansees enstemmig bifalt.

Statsråd Jahn overbrakte Kgl. prp. om engangsskatt på formuesstigning.

Presidenten: Presidenten foreslår at den overbrakte proposisjon blir sendt finans- og tollkomiteen. – Ingen har uttalt seg derimot og det ansees enstemmig bifalt.

På kartet er oppført innstilling fra den utvidede utenrikskomite om inngåtte militæravtaler. Utenriksministeren var forhindret fra å være til stede i dag, og har bedt om at saken må utstå for å foretas i et senere møte, og presidenten går ut fra at det ingen innvending fremkommer mot dette.

Men presidenten vil benytte anledningen, når finansministeren er til stede, til å gjøre oppmerksom på at i møte i den utvidede utenrikskomite i høst ble det henstillet til Regjeringen å gi Stortinget en redegjørelse for den inngåtte finansavtale med England og for de utgifter som den allierte assistanse i Norge og den militære ordning hittil har medført. Finansministeren var ikke til stede og kunne ikke være til stede den gang, men presidenten vil gjerne spørre, om finansministeren kan si noe om hvorvidt en slik redegjørelse kan bli avgitt til Stortinget?

Statsråd Jahn: Det er første gang jeg hører om dette, men jeg skal undersøke saken. Mer kan jeg ikke si i øyeblikket.

Presidenten: Presidenten kunne være fristet til å henstille til finansministeren å sørge for en noe bedre kommunikasjon innen Regjeringen, da utenrikskomiteen meddelte dette skriftlig til statsministeren under henvisning til det som var uttalt i statsministerens og utenriksministerens nærvær. Men presidenten går ut fra at alle Stortingets medlemmer vil sette pris på å få en slik redegjørelse.

Moseid: Denne innstilling S.E. fikk jeg nå for 5 minutter siden, og jeg antar at det er tilfellet også for Stortingets øvrige medlemmer. Det er knapt det har vært anledning til å lese den igjennom. Jeg ser det er gitt et kort resymé av disse avtaler, men jeg skulle anta at Stortingets medlemmer vil anse det ønskelig,